

Zenon Grocholewski abp, *Studie z procesneho kanonického prava*, Spisska Kapitula 1955, ss. 244.

Kościół katolicki w Republice Słowackiej, powstałej po wyzwoleniu spod okupacji sowieckiej i po oddzieleniu jej od Republiki Czeskiej (od 1 stycznia 1993 r.), aktywizuje swą działalność pastoralną i formacyjną, między innymi, przez troskę o kształcenie kanonistów i pracowników trybunałów kościelnych. Szczególnym tego przejawem są sympozja w Spiskiej Kapitule, organizowane dla pracowników trybunałów kościelnych, oraz nowe publikacje z dziedziny prawa kanonicznego. Znaczący wkład do tego przedsięwzięcia wnosi ks. abp. Zenon Grocholewski, sekretarz Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej, przez bezpośredni udział w tych sympozjach, na których przedkłada swoje referaty. Właśnie omawiana publikacja książkowa *Studia z procesowego prawa kanonicznego* jest tego dowodem.

Publikacja pod powyższym tytułem zawiera zbiór wykładów wygłoszonych przez Autora na kilku kolejnych sympozjach zorganizowanych na Słowacji, jak również na innych sympozjach i kongresach naukowych o zasięgu międzynarodowym. Teksty tych referatów zostały przetłumaczone z języka łacińskiego bądź włoskiego na język słowacki przez ks. Jana Dudę.

Omawiana publikacja zawiera przedmowę, napisaną przez abpa Alojzego Tkača, metropolitę koszyckiego. Zdaniem tego przedmówcy celem, do jakiego dążą organizatorzy sympozjów i wydawcy tej publikacji, jest troska: „Nie chcemy dzielić Kościoła na Kościół jurydyczny i Kościół Miłości, ale chcemy, aby wierni byli przekonani, że Kościół jest ich Matką, która chce im zagwarantować to, co zostało zadeklarowane w kan. 221 § 1 KPK: „Christifidelibus competit, ut iura, fidelibus in Ecclesia gaudent, legitime vindicent atque defendant in foro competenti ecclesiastico ad normam iuris”. Niewątpliwie książka abpa Z. Grocholewskiego stanowi cenny wkład do realizacji tego celu na Słowacji.

Zamieszczone w tej publikacji artykuły zostały uporządkowane w następującej kolejności:

- Prawo kanoniczne a miłość (s. 5-15);
- Sprawiedliwość kościelna a prawda (s. 17-43);
- Organizacja trybunałów w Kościele, ustanowionych dla wymiaru sprawiedliwości zwyczajnej i sprawiedliwości administracyjnej (s. 45-89);
- Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej w strukturze Kościoła (s. 91-113);
- Wstępna faza procesu w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa (s. 119-180);
- Postępowanie apelacyjne w sprawie o stwierdzenie nieważności małżeństwa (s. 181-224).

W pierwszej kolejności zostały więc zamieszczone studia z zakresu teologii prawa procesowego. W artykułach tych – na podstawie analizy dokumentów Soboru Watykań-

skiego II oraz wypowiedzi ostatnich papieży od Piusa XII do Jana Pawła II – Autor ukazuje, jaki jest właściwy sens działalności sądowniczej w Kościele.

Główny ciężar gatunkowy tej publikacji stanowią obszerne studia z zakresu dogmatyki prawa procesowego, dotyczące organizacji sądownictwa kościelnego oraz procedury w sprawach małżeńskich.

Dla każdego systemu prawa bardzo ważne jest stworzenie organów władzy sądowniczej, które mają stać na straży praw jednostki. W systemie prawa kanonicznego w ostatnich czasach – zwłaszcza po proklamacji na Soborze Watykańskim II podstawowych obowiązków i uprawnień należnych wszystkim wiernym w Kościele – dokonano pewnych zmian zarówno w strukturze organizacyjnej, jak też w funkcjonowaniu trybunałów kościelnych dla zagwarantowania pełniejszej, aniżeli to miało miejsce w przeszłości, ochrony podstawowych praw wiernych. Tej właśnie problematyce poświęcone zostały dwie obszerne rozprawy abpa Z. Grocholewskiego, zamieszczone w omawianej książce. W rozprawie, która dotyczy struktury organizacyjnej sądownictwa, jasno wyłożone zostały obowiązujące zasady organizacji i kompetencji trybunałów kościelnych trzech instancji, a mianowicie: trybunałów trzeciej instancji, istniejących na szczeblu centralnym Kościoła powszechnego, tj. Roty Rzymskiej i Sygnatury Apostolskiej; trybunałów niższych instancji, tj. trybunałów diecezjalnych – pierwszej instancji; oraz trybunałów metropolitalnych i międzydiecezjalnych – drugiej instancji. Szczególnie interesujące są rozważania dotyczące tworzenia trybunałów międzydiecezjalnych drugiej instancji, które mogą być erygowane na podstawie porozumienia zainteresowanych biskupów diecezjalnych, oraz uwagi dotyczące delegowanych trybunałów apostolskich trzeciej instancji, jakie Stolica Apostolska ustanowiła w przeszłości dla niektórych kościołów partykularnych, do których do niedawna należał nie istniejący już Trybunał Prymasowski w Warszawie.

Bardzo cenny jest również obszerny i wnikliwy wykład abpa Grocholewskiego na temat sprawiedliwości administracyjnej w Kościele, czyli nowych form rozstrzygania sporów administracyjnych, jakie zostały wprowadzone po Soborze Watykańskim II – najpierw przez pap. Pawła VI na mocy konstytucji apostolskiej *Regimini Ecclesiae universae*, a następnie przez pap. Jana Pawła II na mocy KPK z 1983 r. Istotnie, nowym elementem w strukturze organizacyjnej Kościoła, jaki wprowadzony został przez pap. Pawła VI, jest druga sekcja Sygnatury Apostolskiej, wyposażona w kompetencje do rozpatrywania sporów administracyjnych, zaistniałych w następstwie wniesienia rekursów sądowych z tytułu nielegalności kościelnych aktów administracyjnych. Natomiast przez pap. Jana Pawła II wprowadzone zostały takie środki prawne (prośba adresata aktu uważającego się za pokrzywdzonego do autora nielegalnego aktu administracyjnego o ponowne rozpatrzenie sprawy, zwrócenie się obu stron, tj. autora aktu i jego adresata do komisji pojednawczej na szczeblu diecezjalnym), przy użyciu których należy dążyć do wyjaśnienia sporu na drodze pozasądowej w celu zapobieżenia powstaniu sporu administracyjnego.

Niemniej cenne są dwa ostatnie, w omawianej publikacji, artykuły abpa Z. Grocholewskiego, których przedmiotem jest analiza wybranych elementów procedury w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Jeden z nich dotyczy przyjęcia skargi powodowej, a drugi – wniesienia apelacji od wyroku wydanego przez trybunał pierwszej instancji do trybunału drugiej instancji.

Walory praktyczne całości rozważań zawartych w tej publikacji uzupełniają, zamieszczone na końcu, wykazy bibliograficzne i indeksy. Bibliografia obejmuje: wykaz źródeł, w którym wymienione zostały dokumenty papieża oraz orzeczenia najwyższych Trybunałów kościelnych: Roty Rzymskiej i Sygnatury Apostolskiej, oraz wybrane pozycje z literatury przedmiotu (s. 225-229).

Indeksy są następujące:

- indeks kanonów KPK odnoszących się do tematyki prawa procesowego;
- indeks nazwisk;
- zestaw dekretów papieskich oraz orzeczeń Roty Rzymskiej i Sygnatury Apostolskiej, do których Autor odwołuje się w tekście swej publikacji.

Należy nadto podkreślić, że w rozważaniach zawartych w omawianej publikacji widoczne jest połączenie rzetelnej wiedzy naukowej – opartej na analizie dokumentów doktrynalnych i tekstów prawnych oraz orzeczeń najwyższych trybunałów kościelnych – z bogatym osobistym doświadczeniem jej Autora, jakie wyniósł z wieloletniej praktyki w rozstrzyganiu sporów sądowych w sprawach małżeńskich, jak też sporów administracyjnych na najwyższym szczeblu władzy kościelnej. To wszystko sprawia, że publikacja ta zawiera niepowtarzalne wartości poznawcze.

Ks. Józef Krukowski

Andrzej Bałabana, *Studia konstytucyjne*, Szczecin–Gorzów Wielkopolski 1995, ss. 103.

W okresie dokonujących się przemian ustrojowych, wiodących od totalitaryzmu do demokracji, wzrosła ilość publikacji dotyczących problematyki prawa konstytucyjnego, których autorzy zajmują krytyczne stanowisko wobec obowiązującej Konstytucji RP i wysuwają postulaty *de lege ferenda*. Do tego typu publikacji należą *Studia konstytucyjne* prof. Andrzeja Bałabana.

Całość swych rozważań Autor przedstawił w siedmiu rozdziałach, w których omówione zostały wybrane zagadnienia związane z przebudową całego systemu prawa polskiego, a zwłaszcza prawa konstytucyjnego.

Dwa pierwsze rozdziały mają charakter wprowadzający. W rozdziale pierwszym zostały przedstawione główne czynniki, które wpływają na rozwój państwa i prawa stanowionego. W rozdziale drugim Autor podjął próbę oceny przemian ustrojowych, jakie dokonały się w latach 1944-1989, wskazując potrzebę dokonania zasadniczej reformy ustrojowej, opartej „na jednolicie materialnie i formalnie pojmowanej ustawie zasadniczej”.

W rozdziale trzecim, zatytułowanym „Rozważania o Konstytucji”, Autor skierował uwagę na sens zmian, jakie nastąpiły w państwach postkomunistycznych, a w szczególności zmian wprowadzonych do polskiego prawa konstytucyjnego.

W rozdziale czwartym „Zasady tworzenia prawa” Autor kieruje uwagę czytelnika na elementarne zagadnienia dotyczące konstrukcji systemu prawa. Z przedstawionych tu rozważań wynika, że Autor hołduje pozytywistycznej koncepcji prawa, pomijając problematykę aksjologicznego uzasadnienia prawa stanowionego.